

Ocene in poročila

ZUPANČIČEV TARTUFFE

Kot osmi zvezek Kondorja je izšel Župančičev prevod Molièrovega Tartuffa. Spodobilo bi se, da bi poudaril zlasti Kreftove spremne besede, vendar bi rad vnovič opozoril le na nekaj značilnosti Župančičevega prevoda.

Pri Tartuffu imaš tako rekoč ob vsakem verzu posebej občutek, da je delo nastajalo iz nekakšne notranje potrebe in prizadevnosti. Verzi so sicer ujeti v disciplinirano zunanjo obliko pravilnih aleksandrincev z vrstečimi se pari (moških in ženskih) rim, vendar je čustveni odnos do snovi izredno živ in močan. Pri Župančičevem prevodu se vsiljuje še nov (ali bolje rečeno: nekoliko drugačen) občutek: to ni več zgolj zavest osebne prizadetosti, temveč še prej objesten užitek spričo prešernosti, s kakršno more slovenski prevajalec nabrenkati nekaj prikritih domačim ozkosrčnežem in se pri tem suvereno kosati z enim od najbolj razgibanih, klasičnih jezikov. Od tod v prevodu celi ognjemeti besed in fraz za (dostikrat) precej mirnejše ali preprostejše izvirne stihe. Od tod nekaj shakespearso bohotnih in neobzrdanih potez, ki so prej rokokojsko nabrekle kakor molièrovsko klasicistične. Od tod pri Župančiču toliko več poudarka na besedi. Zlasti pri zaporedju rim si je vzel vso svobodo. Namesto 490 moških in 491 ženskih parov zapovrstnih rim v 1962 verzih izvirnika ima Župančičev prevod v 1961 verzih 585 parov ženskih in le 365 parov moških prosto in neurejeno razvrščenih rim. Seveda se tudi v slovenščini (kaj šele v francoščini!) nekatere lažje rime po večkrat ponovijo. Tako je zlasti pogostna odprta moška rima na -i; ponovi se 40-krat; pa tudi rime na -á (20) in na -ó (15) niso redke. V celoti je v Župančičevem prevodu Tartuffa 393 različnih rim; od tega 102 ájevski (12 moških, 82 ženskih in 8 trizložnih), ki se ponovijo 290-krat (105-krat moške, 175-krat ženske in 10-krat trizložne), 9 ájevskih moških, ki se ponovijo 46-krat, 92 éjevskih (12 moških, 73 ženskih in 7 trizložnih), ki se ponovijo 205-krat (53-krat moške, 143-krat ženske in 9-krat trizložne), 9 éjevskih (8 moških in 1 ženska), ki se ponovijo 23-krat (20-krat moške in 3-krat ženska), 12 éjevskih ženskih, ki se ponovijo 18-krat, 68 íjevskih (10 moških, 51 ženskih in 7 trizložnih), ki se ponovijo 215-krat (73-krat moške, 135-krat ženske in 7-krat trizložne), 2 ijevski moški, ki se ponovita 5-krat, 47 ójevskih (12 moških, 34 ženskih in 1 štirizložna), ki se ponovijo 100-krat (46-krat moške, 53-krat ženske in 1-krat štirizložna), 4 ójevske moške, ki se 6-krat ponovijo, 9 ójevskih ženskih, ki se 13-krat ponovijo, 10 fovskih (2 moški in 8 ženskih), ki se 11-krat ponovijo (2-krat moški in 9-krat ženske), in 29 újevskih rim (4 moške, 24 ženskih in 1 trizložna), ki se 46-krat ponovijo, (9-krat moške, 36-krat ženske in 1-krat trizložna). Torej skupaj 393 rim (75 moških, 294 ženskih, 23 trizložnih in 1 štirizložna), ki se 978-krat ponovijo (365-krat moške, 585-krat ženske, 27-krat trizložne in 1-krat štirizložna). Za raziskovalca slovenskih rim naj navržem še pregled, kakšne besedne vrste je postavil Župančič v rimo: 798 glagolov (od tega 476 osebnih in 312 neosebnih oblik), 703 samostalnike, 179 pridevnikov, 173 prislovov, 100 zaimkov, 11 števnikov. Na vse to Župančič pri prevajanju seveda ni mislil; mogoče se je nagnosko zavedal le nečesa: da mora čimmanjkrat uporabljati obrabljene rime in vrstiti iste rime v čimvečjih presledkih. Vendar nam med drugim tudi taka zgolj mehanična razčlenitev rim po svoje pomaga odgovoriti na vprašanje, od kod tolikšna sočnost slovenskega Tartuffa.

Razen živih in zvočnih rim in gladkega, tu in tam namenoma neskandirajočega ritma ima Župančičev prevod še polno slogovnih, leksikonskih in drugih notranjih vrednot, tako da bi prehudo streljal mimo, kdor bi se mudil samo pri njegovih oblikovnih posebnostih. Omenil sem že nekakšen prešerno uživaški osnovni ton Župančičevega Tartuffa, s katerim dober govorec mora bleščati. Pa ne le ob deklamaciji, tudi v živem govoru, čeprav je Župančič dostikrat vzvišenejši od Molièra, ki se rad realistično prilagaja vsakdanjemu življenju in v izrazu ni pesniško preveč izbirčen, Župančič je pa privzdignjen, vendar ne v smislu francoske precioznosti, temveč prej v smislu domače

knjižne, žlahtne duhovitosti, ki je tudi po Župančičevi zaslugi dobila pri nas trdna tla in ni več golo cvetličenje in literarna moda, temveč stvaren jezik nekakšne plemenite gosposčine.

Kdor bo hotel zajeti odlike Župančičevega prevajanja, ki kot zvrst med nami nima tekmeča, bo moral nadrobno razčleniti prvine, iz katerih je zrastle. Pri tem bo za nekatera dela mogoče ugotoviti, da se Župančičeva metoda ni zmeraj najprimerneje prilagala slogu in snovi vseh izvirnikov, a da se je zmeraj čudovito prilagala Župančičevemu pojmovanju besednih umetnin, pri čemer bi še posebej rad poudaril vse zvočno bogastvo, ki se je zanj skrivalo v pojmu *besedna* umetnina. Če so se prevajani avtorji s svojimi deli ujemali z Župančičevimi nazori o besedni umetnosti, je iz takega soustvarjanja nastala nova adekvatna umetnina, ki bo še dolgo neponovljena in neponovljiva. Pri nekaterih avtorjih je pa Župančič mogoče le preveč občutil zgolj njihovo besedno živost in vibracijo zvokov. Tako je na primer pri Shakespearu mogoče preveč poudarjal elegantno besedo, premalo pa podajal elementarno vsebino, ki s svojo barbarskostjo in odrezavostjo priča o nekoliko drugačnem, manj župančičevskem svetu. Posebej ustvarjalen pa je bil Župančič pri nekaterih prevodih, ki so prav zaradi njegovega zavzetega sodelovanja pridobili novih, v izvirniku neizpričanih kvalitet. Kot najzgovornejši primer te vrste prevajanja slovi Rostandov *Cyrano de Bergerac*, a sodim, da tudi Molièrov *Tartuffe* ni daleč stran. Župančičeva osebna prizadelost je dala Molièrovemu *Tartuffu* posebno barvo, sočnost in domačnost, ki kljub zvenečim frazam sloni na stvarnih tleh in biča resnične napake, kar je gotovo velika zasluga, saj bi ob drugačnem prevodu lahko vse skupaj ostalo pri hladni, teoretično pogojeni, a praktično ne skeleči zabavljalci.

Težko je duhovne vrednote konkretizirati. Analiza je lahko črv umetnosti. Pesniška beseda je orel, ki mu z lokom matematike in statistike zlepa ne prideš do živega. Strelica se požene v izračunani smeri, a rada prekmalu omaga in omahne, medtem ko je orel kje više že in kakor nalašč kje druge že! Ali naj mladega bralca opozorim na bogastvo Župančičevega izraza z golim naštevanjem, kako različne besede je znal najti za — recimo — izražanje premikanja (le stran, hitite, vas veter goni, ne spremljajte me, se je vrnil, je pricepedrinil, hodi, se potikajo, se je odgugal) ali govorjenja (gode, pridigate, se obreza, klepetate, obirata, se repenči, trobiti). To bi ne bilo nič. Orel leti više. Mogoče bi vsaj nekoliko opozoril na Župančičevega duha, če bi ob dobesedni prevod iz francoščine postavil sproščeni Župančičev prevod, prežet z vsem njegovim ustvarjalnim zanosom in močno osebnostjo. Recimo: *Potrudimo se živeti v vsej nedolžnosti in pustimo jezikom vso svobodo. Župančič: Živi pošteno, kakor veš in znaš, a čeblje naj klepajo laž na laž. Mogoče bi nekaj prispeval tudi z opozorilom na posrečene stavke, ki združujejo našo kmečko slikovitost in naravno plastiko z žlahtno, privzdignjeno metaforiko in gosposko govorico. Mogoče je v prepričljivi združitvi teh dveh navideznih skrajnosti ena od skrivnosti Župančičevega uspeha. Kar poglejmo: ta mucka spredaj liže, zadaj praska; saj se šopiriš že kakor princesa; tako imam na piki tercijala, da bova kdaj pošteno zaorala; ta plaščar, ki je bos pricepedrinil, razcapan kot strašilo za v proso; jezikov zlobnih nikdar ne zavežeš; kedor ima največ masla na glavi; ljubezni senčico je kje ujel; ta gospodična se ves dan repenči; ki učenost kar iz rokava stresa; da ženska vrača šilo za ognjilo. Vsač drugi verz torej stavek, ki še kar diši po zemlji, ali krepka primera iz ljudstva. To je skrivnostni živi govor, ki ves čas žubori iz *Tartuffa* in prepleta in poživilja umetno gosposčino. Včasih so taka (pristna in nepristna) rekla po svoji zarobljenosti že kar na nevarnem robu (*on cacka svojega pozna do črev; in vse do jutra ležal ko zaklan*). Še malo pa bi bila pretiravanja rodila kodrovščino. Čut za mero in mejo in za primeren trenutek je močno orožje dobrega prevajalca. Tudi Župančič nam je zgovoren dokaz za to.*

K *Tartuffu* se bomo še in še vračali, a ne le zaradi Molièra, čeprav je Voltaire rekel, da bo *Tartuffe* živel, dokler bo živ francoski jezik, temveč pri nas še posebej zaradi Župančičevega prevoda, ki je prava pesem in eden od trdnih mejnikov našega prevajalstva. Zato gre pohvala in zahvala tudi uredniku Kondorja, prof. Urošu Kraigherju, da je uvrstil v prepotrebno zbirko tudi to žlahtno delo.

Janko Moder